

ИСТОРИЧАР ПРОФ. ДР ДРАГОЉУБ ЖИВОЈИНОВИЋ (1934-2016) СВОЈ ПОСЛЕДЊИ
ВЕЛИКИ ИНТЕРВЈУ ДАО ЈЕ НАШЕМ САРАДНИКУ

Дуге сенке трагичних грешака

Морамо утврдити градиво из историје, стално се преслишавати. Наша огрешења о себе саме тако су страшна да их ни данас, сто година касније, нисмо сасвим окајали. Савезници су нам били као непријатељи, а непријатељи злотвори неописивих размера. Стратегија одбране била нам је таква да смо се после морали извлачити најтежим путем. Нуђена нам је Велика Србија, а распамећена елита инсистирала је на Југославији и тако створила нове непријатеље. Као награду за невероватну ратну победу нисмо добили државу, него гробницу. И јесмо ли научили што је требало?

Пише: Дејан Булајић

Многи су склони, а ја се са тиме слажем, да се, трагајући за узроцима Великог рата, врате у 1871. годину, када је дошло до стварања уједињеног немачког царства – рекао је академик др Драгољуб Живојиновић, на почетку разговора поводом навршавања једног века од Првог светског рата. – Немачка је закаснила за прераспodelу колонијалних добара у Африци, Азији, Јужној Америци, па је своју тежњу да се сврста у ред

најмоћнијих земаља почела да остварује убрзаним индустријским развојем и снагом капитала. Самим тим, створена је специфична империјалистичка атмосфера, која је подгревала став да једна тако моћна земља ипак мора да учествује у деоби колонијалних поседа, пре свега у Африци и Азији. У то име, Немачка се одлучила за стварање јаке војне силе, а посебно је било значајно то што је током деведесетих година XIX века почела да ојачава морнарицу. То је директно угрожавало примат на морима и океанима који је у то време имала Енглеска. Већ тада, почело је да се у европским дипломатским круговима намеће питање, шта радити са Немачком? Француска је после пораза у Пруском рату, у којем је остала без Алзаса и Лорена, плаћала велику одштету Немачкој и дуго је неговала комплекс освете. На истоку је био руски цар, на кога су многи Немци гледали као на реалну опасност, нарочито после владавине Бизмарка, који је чврсто био при ставу да са Русима не треба улазити у било какве сукобе. Међутим, када је на престо дошао Вилхелм II, спољнополитички критеријуми су битно промењени, па се све јасније изражавао став да интерес велике силе, ако га већ није могуће остварити преговорима, треба да буде наметнут снагом оружја. Аустроугарска је била верни савезник Немачке и као таква је упућена на дешавања на Балкану. Њој је препуштено да заведе мир на територији Босне и Херцеговине 1878. године, иако је овај простор и даље био део Отоманског царства. Ту је, међутим, дошло до сучељавања са српским елементом на Балкану. Наиме, Србија и Црна Гора су сматрале да су Босна и Херцеговина српске земље. Велики део становништва чинили су Срби. Муслимани су себе доживљавали превасходно као поданике Отоманског царства, али су многи међу њима, посебно бројни бегови, богати и утицајни људи, изражавали нескривен просрпски став и наметали се као истакнути српски национални делатници. Тако се полако напетост, која је све више тињала у Европи, пренела и на Балкан, стварајући још једну критичну тачку на којој је криза могла да се претвори у нешто много озбиљније. Међутим, правог ефекта за Немце још увек није било. Натерали су Енглеску да ојача поморске потенцијале, ради ефектније заштите удаљених колонија, док су после нових конфликта са Французима, добили неке територије на северозападу и југоистоку Африке, али то су углавном били пустињски предели, који их нису могли задовољити.

ЛОШЕ РАЧУНИЦЕ ГРАМЗИВИХ ЕВРОПЉАНА

Прилику за добар империјални искорак, Немци су видели у продору на исток?

За њих је посебно била интересантна Турска, после Младотурске револуције и анексије Босне и Херцеговине. Уосталом, Турска је очекивала нарочиту корист у приступању немачкој интересној сфери, рачунајући на њену подршку у настојању да поврати макар део некадашњег утицаја. Немачка је своју шансу видела у продору преко Балкана, преко Турске и даље на Средњи исток, до богатих извора нафте. Помињала се чак изградња велике железничке пруге од Београда до Багдада. То свакако није могло оставити мирним Енглеску и Француску, које су имале нарочите интересе у Средоземљу, посебно у Сирији и Палестини, а у непосредној близини су Ирак, Иран, Суецки канал и Египат. Руси су са друге стране, имали своје планове на Балкану. Ствари постају јако озбиљне и све се више заоштравају. То је уосталом и натерало Русију, Енглеску и Француску да помире сучељене ставове, јер се могло наслутити да много већа опасност прети са немачке стране. Немци око себе окупљају Аустроугарску и Турску, уз привидно неутралну Италију, али их то није чинило мирним, јер Русија, Енглеска и Француска, стварају блок Антанте, који их притиска са запада и истока. Све је указивало на то да се први озбиљнији конфликт може претворити у сукоб широких размера.

Србија?

Србија је била свесна свог положаја и није била спремна за ма какав рат. Српско друштво је било још сиромашно, без путева, са лошим комуникацијама. Земља јесте улазила у убрзани демократски и привредни развој, иако су последице дугогодишње царинске блокаде од стране Аустроугарске биле видљиве (Србија је морала и да преусмери своје извозне правце са Саве на Солунску луку). Краљ Петар је настојао да ојача и осавремени војску, нарочито артиљерију. Наоружавао ју је махом из француских фабрика, што је наилазило на учестале протесте из Аустроугарске. Намера му је била да земљу колико-толико припреми за одбрану, у случају потребе. На другој страни, да би показала своје мирољубиве намере, Србија је закључила и конкордат са Светом столицом. То је имало велики одјек у католичким земљама, а нарочито међу словенским живљем Хабсбуршке монархије. Међутим, од свог старог циља, ослобођења од Турске, Србија није одустајала. Сличне жеље биле су присутне и међу другим балканским земљама, али ниједна од њих није могла самостално да их оствари. Зато су биле упућене једна на другу. Споразум су прво постигле Србија и Црна Гора, да би му се убрзо придружиле Грчка и Бугарска. То је већ била значајна снага, са којом Турска није могла тако лако да изађе на крај. Велике силе, са изузетком Русије, биле су против тог савеза и рата са Турском, јер би и оне у том случају изгубиле део свог утицаја на Балкану. То, међутим, није спречило избијање рата, у којем су балкански савезници у неколико

кључних битака приморали Турску да тражи мир. Нарочити допринос томе дала је српска војска, која је ослободила Македонију, Стару Србију, изашавши при том на Јадран, а стигла је и да помогне Бугарима при ослобођењу Једрена. Нажалост, велике силе нису прихватале да се ствари развијају онако како су желеле балканске земље. На амбасадорској конференцији у Лондону, нису могле да спрече проширење Србије и Бугарске на простору Македоније, односно Старе Србије, али су биле одлучне да по сваку цену спрече излазак Србије на Јадран, као и проширење црногорског дела јадранске обале. Зато су предложиле да се створи албанска држава. Тако је, захваљујући иницијативи Аустроугарске, коју је подржала Енглеска, створена хетерогена албанска држава, која није имала никакву кохезиону снагу, јер је била формирана од гомиле различитих племена, ионако сукобљених на основу верског, националног, или неког другог елемента. Како год било, Србија и Црна Гора су морале да се повуку са освојених јадранских подручја. Потом је дошло до неспоразума и сукоба између Србије и Бугарске, у којем је Србија показала надмоћ, али је, дугорочно гледано, тај сукоб имао лоше последице на односе унутар Балкана. Бугари су због изгубљених територија почели да шурују са Немачком и Аустроугарском, који су у њима видели савезника у потенцијалном разбијању балканског јединства. Уместо да се наметне као реална снага, на коју је требало озбиљно рачунати, балкански савез се урушио.

МЛАДА РУКА ОДБРАНЕ

На нови сукоб се није дуго чекало. Сарајевски атентат је наговестио почетак нове ратне драме. Многи, с тим у вези, упиру прстом у организације попут

”
Младе Босне

”

и

”

Црне руке

”?”

„Црна рука” је била илегална организација, без обзира на чињеницу да су на њеном челу и у саставу били бројни официри српске војске. У њеном чланству су, међутим, били и многи други људи које је везивао искрени патриотски осећај да Србији највећа опасност прети од Аустроугарске. Многи од њих су били у отвореном сукобу са српском владом. Главни спор је био око тога како управљати Македонијом – војном или цивилном управом. Војска, пре свих Драгутин Димитријевић Апис, залагала се да то буде војна управа, барем за неко време, док се ситуација у Македонији не среди, с обзиром на честе арбанашке побуне, нападе на Србе, на војску и војне постаје, на цркве и манастире. Насупрот томе, српска влада, Пашић и Протић су сматрали да тамо треба да се уведе цивилна управа.

Треба истаћи да је и међу највишим српским официрима било појединаца који су штитили црнорукце. Један од њих је био и војвода Радомир Путник, али он је то чинио више из људских разлога, а мање због тога што их је подржавао у њиховим политичким настојањима. Морамо, међутим, на овом месту поменути још једну организацију. У питању је „Народна одбрана”, коју су чинили цивили, патриоте, сконцентрисани на граничном појасу са Босном и Херцеговином, у местима дуж Дрине, са обе стране границе. С обзиром на то да су добро познавали терен и услове, они су углавном служили као посредници са српским патриотама у босанским крајевима, помагали им, преносили поруке, а понекад их и пребацивали на српску страну, ако би им запретило хапшење. Тим путем су у Србију стизали и чланови „Младе Босне”, међу којима је био и Гаврило Принцип. Официри Црне руке, попут Воје Танкосића, доводили су их у Београд и ту им пружали скромну војну обуку, на нивоу простог руковања оружјем и пуцања. То су чинили сасвим самостално и скривено, без знања владе и војне команде. Младићи који су долазили из Босне су били искрени идеалисти, велики патриоти. Мрзели су све оно што је оличавало Аустроугарску и били су спремни да се жртвују у борби против Хабзбуршке монархије.

У запаљивој атмосфери, ни варница не касни?

Може се и тако рећи. У питању је својеврсна провокација бечке владе у виду планираних војних маневара у Босни и Херцеговини, дуж границе са Србијом, баш на Видовдан. И све то у присуству престолонаследника Франца Фердинанда. Испоставило се да је то било добра прилика да „Млада Босна” покаже свој револт. Постоји, међутим, податак да је српска влада дошла до информација да се нешто спрема у вези са том посетом. Нису имали прецизне податке, али је и то било довољно да свом посланику у

Бечу, Јовану Јовановићу Пижону, наложи да обавести министра за Босну и Херцеговину, Леона Билинског, да се нешто спрема. Међутим, у Бечу томе очигледно нису поклонили нарочиту пажњу. И не само то. Они нису посветили довољну пажњу ни безбедности престолонаследника током боравка у Босни. Када је, четири године раније, у посету Босни долазио цар Франц Јосиф, кретао се истом рутом. Тада нико није могао ни да га види од кордона војника, а камоли да му приђе. Сада је, међутим, постојало потпуно одсуство безбедности. Гувернер Поћорек није учинио ништа да би обезбедио престолонаследнички пар, када су кренули у вожњу по Сарајеву. Ишли су отвореним колима, могао је било ко да им приђе и баци бомбу, што се и догодило, али она није експлодирала. Њихова реакција на то је била, најблаже речено, необична. Наиме, вратили су се пред градску већницу, изгрдили Поћорека и наставили да се крећу истим путем по граду. Тако су просто наишли на Принципа. Он је потегла пиштољ, којим једва да је умео да се служи, што потврђује и чињеница да је поред Фердинанда усмртио и његову супругу, иако је касније, током суђења, изразио жаљење због тога, рекавши да није желео да убије њу.

УВЛАЧЕЊЕ У НЕСАГЛЕДИВИ РАТ

Ексцес, на који се чекало, напоскон се догодио или је произведен?

Треба скренути пажњу на још један веома битан моменат. Наиме, у Аустроугарској војсци су и пре тога постојала јасна настојања да се уђе у војни сукоб са Србијом. Од 1912. до 1914. године, начелник Империјалног генералштаба Аустроугарске војске Конрад фон Хецендорф једанаест пута је тражио од владе и цара да му се одобри да спреми војску и крене на Србију. Слутио је да је после Балканских ратова Србија уморна и неспособна за нови ратни изазов. Међутим, ниједан од његових захтева није одобрен. Аустроугарска се несумњиво спрема за рат, али владајући кругови у Бечу су проценили да још увек није прави тренутак за то.

Прилика на коју су чекали указала се (или је припремљена) у Сарајеву. Првих дана после

атентата читава Европа је брујала о томе. На свим насловним странама била је прича о томе, али је већ после неколико дана све гурнуто у други план. Једноставно, атентати на владарске личности нису били никаква новина у Европи тог времена, на чијој су сцени ионако довољно немира уносили анархисти, социјалисти, идеалисти свих могућих профила. Престало је да се прича о атентату, али су у Бечу били одлучни да не пређу лако преко тога. Послали су једну тајну мисију у Берлин да би се консултовали о даљим корацима. Тамо су добили препоруку да Србији упуте једну ноту таквог садржаја да српска влада напосто неће моћи да је прихвати. Та нота је састављана све до 23. јула, а онда ју је аустроугарски посланик у Београду поднео српској влади, тражећи одговор у року од 24 сата. Одговор је био најбољи могући, јер су сви захтеви прихваћени, осим једног. Ради се о томе да је Аустроугарска тражила да јој се омогући да њени чиновници испитују главне осумњичене за наводну организацију атентата. То није прихваћено, јер је задирало у суверенитет земље. Чак је и британски државни секретар сер Едвард Греј рекао да је то био страشان ултиматум и да је Србија практично одговорила на све. Амерички председник Вудро Вилсон је изјавио да је Србија прихватила све захтеве које је бечка влада поставила. Али то више није имало никаквог значаја, јер су Немци и Аустријанци по сваку цену желели обрачун, без обзира какав одговор стигао из Београда.

На који је начин Србија организовала одбрану?

Војвода Радомир Путник је имао план за случај да дође до напада на Србију. Он је био у касама министарства. Необично је да су кључеве од те касе имали само краљ Петар и министар војни, односно сам војвода Путник, као начелник Генералштаба, који је у то време био на лечењу у Аустрији. За то време краљ Петар је био у бањи у Нишу. Док су кључеви стигли и док је каса отворена, прошло је неколико дана. Аустријанци су пустили војводу Путника да се врати и док је он стигао, сукоби су већ почели и није било много могућности да се примени оно што је планирано. Очигледан проблем представљала је чињеница да Србија има дугу речну границу на Дунаву, Сави и Дрини. Аустроугарска је имала велике речне мониторе, далекометну артиљерију и добро распоређене гарнизоне. Србија је морала да се брани са најмање две стране и она је то жестоко чинила. Међутим, морате знати да је Аустрија била земља са 50 милиона људи, а Србија једва са четири. Осим тога, Аустрија није ратовала годинама, а Србија све што је имала потрошила је у два балканска рата и требало јој је времена, а и новца, да обнови војне потенцијале. У тој ситуацији, одбрана је организована на једини могући начин. Елитне дивизије су постављене дуж речних линија Саве, Дунава и Дрине. Са надмоћном силом какву је непријатељ имао, другачије се није могло. Београд је напуштен када су Аустријанци упали у Мачву и северну Србију, где су починили страшне злочине – убијали

су цивиле, децу, жене, старце, палили куће, цркве, уништавали имовину, што је забележио и Арчибалд Рајс, кога је српска влада, тек што су Аустријанци протерани из Србије, позвала да дође и утврди ситуацију. Он је све то објавио, и тек тада је права слика о аустроугарским злочинима продрла у свет, јер су претходно они сами спречавали одлив било каквих вести са терена.

Српска војска је заблистала пуним сјајем у Церској бици, када је савладала елитне аустријске дивизије и протерала их из Србије. Међутим, губици су били огромни, како међу цивилима, тако и у војсци. На Церу је страдао и велики број српских официра.

ДРАМА ПОГРЕШНИХ ОДЛУКА

Спремала се, међутим, друга офанзива?

Она је покренута на дринском фронту. И ту су биле жестоке борбе и велики губици на обе стране, да би се све завршило у новембру и децембру 1914. године, када је у Колубарској бици војвода Живојин Мишић извојевао једну од највећих победа у читавом рату. По други пут Србија је задала тежак ударац надмоћној Аустроугарској војсци и протерала је са своје територије. Нажалост, све то је плаћено тешким губицима цивила, војске и материјалних добара. Због тога, српска борбена снага више није била као на почетку рата. Србија је почетком сукоба мобилисала 700.000 људи. На Крф је следеће године стигло свега 142.000. То су страшни губици за једну малу земљу. Такво крварење је ретко где забележено, хеморагија какву готово да ниједан народ није доживео и преживео, уз изузетак Руса у Другом светском рату.

Постоје ли разлози за извесне примедбе на рачун одлука српске Врховне команде?

Најтежа критика коју сам изрекао на рачун српске Врховне команде јесте та да није имала никакво друго решење осим поменутог начина одбране, дуж речних токова. Није постојала идеја за стварање неког другог фронта, попут Солунског, што би омогућило да се војска извуче другачије, а не преко Црне Горе и Албаније. Уосталом, неки високи официри су предлагали, када се већ сазнало да је Бугарска приступила Тројном пакту, што је наговештавало и њен скори напад, да елитне дивизије, које су и иначе биле лоциране на истоку Србије, крену у превентивни напад на бугарске јединице, пре него што оне изврше мобилизацију. У том случају, бугарска мобилизација била би одложена на дуже време и, што је много важније, Бугари не би овладали вардарском железницом, јединим железничким путем који је водио од Скопља до Солуна. Тим правцем су могли бити транспортовани војска, избегли народ, оружје и сва материјална средства, док се Бугари не консолидују. Уз притисак британске дипломатије, то се, нажалост, није догодило, а вардарска железница је прекинута у октобру 1915. Српској Врховној команди потом није било другог, него да се окупи на Косову и одлучи о покрету преко Црне Горе и Албаније, на југ. Са свим последицама које су се могле наслутити.

И неке одлуке српског политичког вођства претвориле су се у далекосежне грешке ?

Највећа грешка српске владе, политичких странака и скупштине, па и престолонаследника Александра, била је у томе што су *Нишку декларацију* прогласили за програмске ратне циљеве Србије. Као прво, ниједна земља не проглашава ратне циљеве почетком рата. Србија је то учинила и тиме је направила страховиту грешку. Због тога је стекла не само непријатеље, већ и огорчене непријатеље. Све велике силе и савезнице Србије биле су против тога. Италија је сматрала да су јој повређени интереси на источној јадранској обали. Аустроугарска је добила нови подстрек, јер се осетила угроженом због постављених циљева који су директно задирали у њен суверенитет. Немци су, наравно, утолико снажније подржали Аустроугарску, као и Ватикан, који се није мирио са рушењем католичке монархије и хабзбуршке династије. Србија је једним потезом изазвала гнев како међу противницима, тако и међу савезницима, јер тај југословенски програм нико није хтео да прихвати све до маја 1918. Трагично је да су јој савезници уместо тога нудили Велику Србију, али су они који су одлучивали у име

народа били обеспамећени мегаломани. Њима није било довољно да имају државу која би обухватала све српске земље, укључујући Срем, Бачку, Источну Славонију, Босну и Херцеговину, са широким излазом на море до Сплита и са неким острвима. Од 1917. савезници су предлагали и да Црна Гора буде припојена Србији. То би била Велика Србија и то су они били спремни да дају. Нажалост, није прихваћено.

ПОРЕД ТАКВИХ ПРИЈАТЕЉА, НЕПРИЈАТЕЉИ СУ СУВИШНИ

Како објаснити такву грешку политичке елите тадашње Србије, и не само политичке , грешку која се граничи са недостатком здравог разума?

Непобитно је да је изванредан број српских интелектуалаца тог времена, који су уз то имали висок рејтинг у јавности, отворено нагињао југословенској идеји. Поменућу само Јована Скерлића, Јована Цвијића, Слободана Јовановића, Александра Белића... Када се томе дода да су исти став испољавали регент Александар, Никола Пашић и његови радикали, и многи други политичари, онда је јасно да је југословенство као стратешки циљ било укорењено у српском друштву, иако народ нико није питао шта мисли о томе. Већ сам написао, и то ћу поновити – они у свом слепилу, нажалост, нису схватили да ослобађају некога ко није желео да буде ослобођен и да се уједињују са неким ко није желео да се уједини са њима. То је била велика и прескупа грешка.

Сведоци смо, међутим, да и дан данас о томе мало ко жели да говори, јер би то истовремено било жестока оптужница против престолонаследника Александра, радикала и Николе Пашића, и посебно српских интелектуалаца тог времена, према којима се често односимо са извесним идолопоклонством. Они једноставно нису познавали ни разумели ситуацију и расположење људи у Хрватској и Словенији, који су истина били Јужни Словени, али су више волели да буду у католичкој Аустрији, него да

деле заједничку земљу са православним Србима. Они су од почетка и у Југословенском одбору били неискрени. Србима су причали једну причу о уједињењу, а на свим другим странама су говорили да су њихови интереси нешто друго. После потписане *Крфске декларације*

, када је потврђено да ће то бити јединствена југословенска држава, Анте Трумбић је прво отишао у Ватикан и саопштио да то неће бити тако.

А став савезника према Србији?

Савезници нису били широке руке, нити предусретљиви према Србима, а нису им ни пружили неку значајнију помоћ. Наша тадашња политичка елита је веровала да ћемо од савезника добити оружје, муницију, повољне кредите. Добили смо углавном уцене, у којима су предњачили Британци – по принципу даћемо вам гранате и топове, ако дате део територије Бугарској. Уосталом, британска влада и краљ Џорџ су били спремни да Србију оставе на цедилу. Када су српски војници стигли на албанску обалу, нису их дочекали са бродовима, храном, лековима и свиме што је потребно да се дочекају људи после праве голготе на албанским планинама. Да није било руског цара, који је ултимативно захтевао да се Србима помогне, и француског генерала Мондезира који је организовао превоз на Крф тих несрећника који су на обали чекали, на ивици живота и смрти – сва та армија и људи који су ишли уз њу би пропали. Италијани једноставно нису желели да им пруже никакву помоћ, нису хтели да их пусте у Валону и били су против њиховог пребацивања на Крф. Без обзира на касније добре односе, мора се признати да се Италијани у том тренутку нису понели коректно према Србима. Недовољно коректни односи савезника су се најалост испољили и по доласку српске војске на Солунски фронт. То је било шест нових, реорганизованих дивизија, састављених од војника који су преживели албанску голготу и опоравили се. Међутим, француска Врховна команда није сматрала да Срби треба да наставе рат као јединствена војска, већ да их треба разбацати по Западном фронту, да тамо гину за Француску. Одлучан став Петра Бојовића, који је био начелник Врховне команде, да то не долази у обзир, што је напослетку подржао и регент Александар, сачувао је јединство српске војске, којој је претио нестанак простом вољом савезника. Уосталом, српска војска је била под командом француских генерала, у саставу Источне армије, а они су следили наредбе из Париза. Чак и један Франше Д'Епере, кога ми с правом славимо, учестало је одбијао планове које му је достављао војвода Живојин Мишић. На крају је ипак увидео да су ти планови за пробој Солунског фронта заправо најбољи, мада уједно и најтежи. Међутим, није се потрудио да на сектор пробоја пошаље француске јединице, него је пустио да то уради Шумадијска дивизија и елитне српске трупе, док су Енглези отишли на десну страну, ка Дојранском језеру, да не би гинули и налетали на бугарски отпор. Тако је било

увек – српске дивизије су слате у отворен сукоб са аустријском или бугарском војском, а слава је приписивана Французима и Енглезима. Свако је чувао своје, а Срби су јуришали испред свих, да се врате и да виде своју отаџбину, своје породице и домове. Храброст и одлучност српских војника је епских размера и то су сви признали, можда и невољно. Многи од њих су у Србију стигли поново голи и боси, јер су током напредовања поцепали и униформе и цокуле. Многи су од форсираних маршева израђавили ноге, тако да су једва ходали. Огроман број њих је стигао са приметним срчаним, или неким другим обољењима. Међутим, свакога је носила силна жеља да се врати у отаџбину и да је ослободи, па зато нису ни стајали, нити тражили предах.

ЕЛИТА ОПИЈЕНА И НЕРАЗУМНА

Колико је такво дело српске војске било поштовано у самој Србији, после Великог рата?

Готово да није уопште. Бројни инвалиди су остали незбринуте, бројне породице су остале без домаћина и прихода. Велики број војника, који су се херојски понели током рата, помрли су у беди, јаду и сиромаштву. Једноставно, држава није много бринула о њима. Добровољци који су дошли из Русије, Америке или Канаде добили су земљу у Банату, Бачкој и на територијама које су напустили Немци или Мађари. Многи су се населили на Косову и Метохији, где су после доживели другу одисеју, када су их током Другог светског рата Шиптари малтретирали и протерали, а комунисти им, после ослобођења, забранили да се врате на своја имања. Када се све узме у обзир, један мали и частан народ је добио изненадну прилику да оствари своје вековне тежње, да живи слободан и уједињен на својој земљи, али је грубим грешкама свог руководства, на челу са регентом Александром, доживео слом својих нада. Они су гурнули разорену и опљачкану Србију, са огромним бројем изгинулих и несталих људи, са породицама које су уништене, осиромашене и остављене без домова, и са исто таквом привредом – такву земљу су увели у друштво недобронамерника, у државу која им није била потпуно наклоњена и чак их је занемарила. Ти људи нису добили оно што су заслужили. И не само то. Иако су очекивали да ће у заједничкој држави живети боље, Срби нису доживели ону заштиту и слободу, нити уживали она права која су очекивали од ње.

Да ли последице те грешке осећамо и данас?

Наравно. Плаћа се дуг, а највећа невоља је у томе да Срби нису научили битне историјске лекције. Већ после двадесет година, постигли су споразум са Загребом о стварању Хрватске бановине, који је много касније на сва уста хвалио и Туђман. У новом великом рату, уместо да су се ујединили и покушали да исправе грешке које су претходници учинили, они су се поделили на две стране. Једни су отишли у партизане, а други међу четнике. И настао је братоубилачки рат, покољ, несрећа и бежанија, све оно што је најгоре. Страшно је да српски народ није извукао никакву поуку из трагедије Великог рата. Пре свега, у то време није имао ни адекватне вође да би извукао било какву поуку. Они су хтели Југославију, по сваку цену. Ту сурову цену читав народ плаћа, из поколења у поколење. А као стални рефлекс, јавља нам се мисао о страховитом биолошком страдању, четвртини младог, снажног, стваралачког света, при том несумњиво родољубивог, без кога је Србија остала. Покојни Тома Богавац, који се бавио статистичким прорачунима, израчунао је да би Срба сада било око 20 милиона, да није било страдања у Првом и Другом светском рату и егзекуција које су следиле после њега, у логорима и чишћењу друштва од наводних народних непријатеља.

Александар Карађорђевић?

Парадокс је да је престолонаследник и потоњи краљ Александар уживао велико поштовање народа, иако је он тај исти народ водио у велике страхоте и трагедије. Коначно, он га је увео у Југославију. По свему, био је искрени Југословен, веровао је у Југославију и југословенску идеју. Мислио је да ће та држава да се стабилизује, да се прилагоди и да ће се ти интерни сукоби и разлике које су постојале временом решити. Знао је, међутим, да то не може да се догоди одмах, нити брзо, а био је свестан и тога да су околне земље непријатељи његове државе, почев од Италије, преко Аустрије, Мађарске и Бугарске, коначно и Албаније, где се убрзо инсталирала Италија. Да не помињемо Немачку и Совјетски Савез, који су такође показивали извесно непријатељство. Једноставно, било му је тешко да опстане у ситуацији коју је он створио

својим делом и делом српског човека. И није у томе успео.

Шта српски народ треба да усвоји као наук за следећа времена?

Треба да настоји да се држи по страни од великих сила, ако је то икако могуће, а често смо виђали да то није тако лако остварити. Велике силе су увек нама биле више непријатељ, него пријатељ. Ако су нам и били савезници, они су то савезништво скупо наплатили за себе и своје циљеве. Цену је плаћао српски народ. Бојим се да је још није платио. <

Објављено: недеља, 21. фебруар 2016, 22:42h